

Борисенко М. Д.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Ковальова Т. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державної безпеки
факультету забезпечення державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

У сучасному світі, де збройні конфлікти, на жаль, залишаються реальністю, особливого значення набуває міжнародне гуманітарне право (МГП). Воно являє собою систему норм, покликаних обмежити страждання, завдані війною, шляхом захисту осіб, які не беруть або більше не беруть участі у воєнних діях, та обмеження засобів і методів ведення війни. Хоча першочергове завдання МГП – гуманітарний захист жертв збройних конфліктів, його вплив на державну безпеку та оборону є не менш значущим.

Міжнародне гуманітарне право є ключовою складовою діяльності сил безпеки та оборони України, особливо в умовах триваючого збройного конфлікту. МГП встановлює правила ведення бойових дій, обмежує засоби та методи війни, а також захищає осіб, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях.

Основні принципи МГП встановлюють обмеження на засоби та методи ведення війни, забезпечуючи захист жертв збройних конфліктів. Ці принципи є основою норм, викладених у Женевських конвенціях. Їх дотримання є обов'язковим для всіх сторін конфлікту. До них належать:

1) Принцип гуманності: Захист життя, здоров'я та гідності осіб, які не беруть участі у воєнних діях або припинили брати участь (цивільних осіб, поранених, хворих, військовополонених). Заборона заподіяння зайвих страждань.

2) Принцип розрізнення: Обов'язок сторін конфлікту завжди розрізняти цивільне населення та військові об'єкти. Напади можуть бути спрямовані лише на військові цілі.

3) Принцип пропорційності: Заборона атак, наслідки яких для цивільного населення є непропорційно значними порівняно з очікуваною військовою перевагою. Мінімізація шкоди цивільному населенню навіть під час атак на військові цілі.

4) Принцип необхідності: Використання сили лише в межах, необхідних для досягнення законної військової мети. Заборона застосування надмірної сили, яка не має реального впливу на хід бойових дій.

5) Принцип заборони необмеженого права вибору засобів і методів війни: Заборона використання зброї та методів, що викликають зайві страждання або не роблять різниці між цивільними та комбатантами. Включає заборону певних видів зброї (наприклад, хімічної, біологічної).

6) Принцип захисту культурних цінностей і навколишнього середовища: Заборона нападів на об'єкти, що мають культурне, релігійне чи історичне значення. Обмеження на дії, що можуть спричинити довготривалу шкоду довкіллю [1].

Міжнародне гуманітарне право базується на чотирьох Женевських конвенціях про захист жертв війни від 12.08.1949 (до яких у 1977 році були ухвалені два додаткові протоколи, а у 2005 році – ще один протокол), які регулюють захист поранених і хворих у діючих арміях, захист поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, поводження з військовополоненими та захист цивільного населення під час війни.

Україна має ряд міжнародних договорів та угод, що передбачають взаємну правову допомогу у розслідуванні та переслідуванні військових злочинців. Наприклад: Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах, який укладений 22 липня 1998 року, ратифікований 10 лютого 2000 року, і набув чинності 27 лютого 2001 року. Ця угода забезпечує обмін інформацією та правову допомогу між країнами для розслідування та переслідування злочинів, включаючи військові злочини. Договір між Україною та Китайською Народною Республікою про екстрадицію, укладений 10 грудня 1998 року, ратифікований 21 жовтня 1999 року, і набув чинності 13 липня 2000 року. Цей договір регулює питання видачі осіб, що обвинувачуються або засуджені за злочини, включаючи військові злочини, між двома країнами. Договір між Україною та В'єтнамом про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах, укладений 6 квітня 2000 року, ратифікований 2 листопада 2000 року, і набув чинності 18 серпня 2002 року. Цей договір передбачає надання правової допомоги у кримінальних справах, включаючи питання військових злочинів. Договір між Україною та Канадою про взаємодопомогу у кримінальних справах, укладений 23 вересня 1996 року, ратифікований 17 грудня 1997 року, і набув чинності 1 березня 1999 року. Ця угода також сприяє співпраці у розслідуванні та переслідуванні військових злочинів [2, с. 129].

Україна є учасницею цих міжнародних договорів, що зобов'язує дотримуватися їхніх положень у військовій діяльності.

У липні 2024 року Головнокомандувач Збройних Сил України Олександр Сирський ухвалив рішення про обов'язкове включення вивчення норм МГП до курсу підготовки військовослужбовців. Реалізація зазначеного рішення сприятиме підвищенню рівня правової культури серед військовослужбовців та

спрямоване на забезпечення їхньої готовності діяти відповідно до міжнародних стандартів [3].

Міністерство оборони України активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) для покращення розуміння та дотримання МГП серед військових та правоохоронних органів. МКЧХ проводить тренінги, семінари та розробляє навчально-методичні матеріали для військовослужбовців та цивільного населення, сприяючи підвищенню обізнаності про норми МГП.

Попри значні зусилля, існують виклики у впровадженні МГП в діяльність сил безпеки та оборони України. Серед них – необхідність постійного оновлення навчальних матеріалів, адаптація до нових видів збройних конфліктів та технологій, а також забезпечення відповідальності за порушення норм МГП.

Для подолання цих викликів важливо продовжувати співпрацю з міжнародними організаціями, удосконалювати систему підготовки військовослужбовців та забезпечувати ефективний контроль за дотриманням норм МГП. Водночас, необхідно забезпечити повну інтеграцію міжнародного гуманітарного права у всі аспекти діяльності сектору безпеки і оборони України. Це включає обов'язкове навчання особового складу, створення чітких механізмів контролю за дотриманням норм МГП та забезпечення прозорого розслідування порушень. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри до Збройних Сил України на міжнародній арені, а також зміцнить правову і моральну основу їх діяльності в умовах збройного конфлікту.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дотримання норм МГП є критично важливим для сил безпеки та оборони України. Впровадження МГП у навчальні програми, співпраця з міжнародними та національними організаціями, а також діяльність спеціалізованих комісій сприяють підвищенню ефективності та гуманності військових операцій, забезпечуючи захист прав людини навіть у складних умовах збройного конфлікту.

Міжнародне гуманітарне право є важливим інструментом забезпечення державної безпеки та оборони. Дотримання норм МГП сприяє зменшенню людських втрат, запобіганню ескалації насильства, підтримці стабільності та правопорядку, а також захисту військовослужбовців і цивільного населення. Тому держави повинні приділяти пріоритетну увагу вивченню та застосуванню норм МГП у своїй військовій діяльності та політиці національної безпеки. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права – це не тільки юридичний обов'язок, а й моральний імператив. Воно сприяє гуманізації збройних конфліктів, зменшенню страждань та створенню умов для мирного врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста. [М.М. Гнатівський, Т.Р. Короткий, А.О. Кориневич, В.М. Лисик, О.Р. Поєдинок, Н.В. Хендель]; за ред. Т.Р. Короткого – Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016. 2017. 145 с.

2. Ковальова Т. І. Військова злочинність в умовах воєнного стану як загроза державній та національній безпеці. Актуальні проблеми забезпечення державної безпеки : матеріали II Всеукр. наук.практ. конф. (м. Київ, 25 жовтня 2024 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2024. С. 128-132. URL: <https://kingu.edu.ua/naukovi-zahodi/>.

3. Міжнародне гуманітарне право в системі підготовки захисників. Олександр Сирський. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-pidhotovka-zsu-henshtab-syrskyy/33034027.html>.